

ФІЗКУЛЬТУРНА ОСВІТА

УДК 796.011.3

РОЗВИТОК ВИЩОЇ ФІЗКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ ТА ЇЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У 90-х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Свістельник І. Р.

Львівський державний університет фізичної культури

Анотація. У статті розглядається формування вищої фізкультурної освіти як самостійної освітньої галузі та розвиток її інформаційного забезпечення у 90-х рр. ХХ ст. Визначено, що незважаючи на суспільні перетворення 1991 року вища фізкультурна освіта України адаптувалася до сучасних вимог, врахувала специфіку інформаційних процесів, що відбувалися, визначила напрямки подальшого інформаційного забезпечення.

Ключові слова: вища фізкультурна освіта, інформаційне забезпечення.

Постановка проблеми. Вища фізкультурна освіта та її інформаційне забезпечення, починаючи з 20-х років ХХ ст., динамічно розвивалася. Збагачувалася методологічна база галузі фізичної культури і спорту, формувалася цілісна система, у якій спорт відігравав провідну роль. Це дозволяло з одного боку, домогтися масовості спортивного руху (спортом займаються всі верстви населення), з іншого — отримувати перемоги у змаганнях міжнародного рівня. Активно формувалася інформаційна база вищої фізкультурної освіти, яку й дотепер використовують студенти, науковці ВНЗ; масово друкували спортивну періодику; функціонувало потужне видавництво галузі.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Дослідження виконане відповідно до теми 1.5 Зведеного плану НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2011-2015 рр.

Мета дослідження — дослідити розвиток вищої фізкультурної освіти та її інформаційне забезпечення у 90-х роках ХХ ст.

Матеріали дослідження. 90-ті роки ХХ століття кардинально змінили ситуацію в інформаційному забезпеченні вищої фізкультурної освіти. Оскільки у вищу спортивну освіту активно впроваджували нові технології (комп'ютери та програмне забезпечення) ставало очевидним, що змінюється специфіка інформаційних запитів, інформаційних потреб різних категорій фахівців галузі фізичної культури та спорту, іншого змісту набувають шляхи удосконалення системи інформації. В галузі фізичної культури та спорту на цей час вже була проведена низка наукових досліджень у цьому напрямку, зокрема були розроблені методологічні

проблеми системи галузевої інформації доктором педагогічних наук А. В. Седовим, вивчені інформаційні потреби тренерів ДЮСШ В. Н. Артишевським та інформаційні потреби тренерів зі спортивних однокласників Л. А. Дякіним, розглянуто інформаційні потреби працівників апарату управління Г. В. Варлачевим, вивчено види інформації, якими користуються фахівці галузі С. С. Філіпповим.

Наприкінці 80-х років змінило назву галузеве видавництво «Фізкультура и спорт». Тепер воно йменувалося «Советский спорт», і основну увагу у книговиданні почало приділяти друкуванню серії брошур для дітей та батьків за двома напрямками: фізкультурна бібліотечка школяра та фізкультурна бібліотечка батьків. Для підготовки цієї серії були залучені кращі вчені, провідні фахівці та досвідчені методисти галузі. Тематика публікацій передбачала висвітлення широкого кола актуальних питань фізичного виховання, особистої гігієни, а також різних аспектів здорового способу життя (загартовування, раціональне та повноцінне харчування тощо). Разом з тим, серйозні вимоги висували до періодичних видань — джерел знань про фізичну культуру та здоровий спосіб життя, до рукописів статей, що надсилали науковці в редакції науково-теоретичних та науково-методичних журналів: статті мали відображати результати практичних та експериментальних досліджень, могли бути оглядовими (висловлювання особистої думки автора з наукових чи практичних аспектів особливої значущості та отримані результати ним особисто), оригінальними (відображати результати експериментальних і клінічних досліджень), інформаційними (розповсюдження наукових відомостей, репортажів з місць наукових подій,

опис деталей нових експериментальних досліджень та методів). До статей дозволяли додавати кольорові малюнки хорошої якості та стандартних розмірів, які ілюстрували проведені експериментальні дослідження. Прискіпливу увагу звертали на списки літератури до статей (бібліографію).

На початку 90-х років країна переходить до ринкової економіки, видозмінюється економічна діяльність. Вона торкається і галузі фізичної культури і спорту: в інститутах фізичної культури починають вивчати нову навчальну дисципліну «Економіка фізичної культури і спорту», яка передбачає вивчення актуальних економічних проблем галузі, моделей госпрозрахункової діяльності спортивних організацій та споруд, послуг фізичної культури та спорту і ціноутворення на них, основ спортивного маркетингу, економіки міжнародних спортивних відносин. Вперше у цих роках схвалено та рекомендовано до друку навчальний посібник «Економіка фізичної культури» для ВНЗ фізкультурного профілю.

Після розпаду СРСР (1991) у галузі фізичної культури і спорту відбулися незворотні зміни організаційного характеру. Вони стосувалися також і спортивної науки в Україні, Росії та в інших колишніх республіках Радянського Союзу. Різко скоротилося бюджетне фінансування галузі, що призвело до значного скорочення чисельності фахівців, які займалися науковими дослідженнями: частина з них виїхала за кордон, частина змінила профіль власної професійної діяльності. Не сприяло розвитку спортивної науки фізичне і моральне старіння обладнання для наукових досліджень — більшість наукових лабораторій були оснащені апаратурою 50-70-х років. Функціонування інформації у нових умовах теж ускладнювалося: інформаційний науковий простір обмежувався міждержавними перешкодами, інформаційні ресурси набули іншого вигляду, майже на 90% зменшилися обсяги зарубіжної наукової інформації; практично всі союзні інформаційні видання зникли; сформована в умовах колишнього СРСР протягом десятиліть державна мережа книговидання та розповсюдження галузевих періодичних видань була зруйнована. Економічна криза, пов'язана з глобальними суспільними трансформаціями, викликала різке скорочення обсягів видання інформаційних джерел навчально-методичного та наукового спрямування, що поставило галузеву науку у складне становище. Найбільше спеціалізоване галузеве видавництво «Советский спорт» залишилося поза межами України, що позбавило українських видавців прямого впливу на формування галузевого видавничого репертуару, виникли серйозні проблеми з інформаційним забезпеченням спортивною інформацією, розповсюдженням інформаційних

видань спортивної тематики. Більшість підручників з основних дисциплін на той час становили видання 70-80-х років, відбувалося закономірне старіння інформаційних джерел, як моральне, так і фізичне, кількість їх ставала недостатньою для повноцінного забезпечення навчального процесу та наукових досліджень [1, 2].

Відчутною втратою стало зникнення попереднього замовлення галузевої літератури на основі тематичних планів видавництва, системи обов'язкового їх надходження, планового поповнення ВНЗ фізкультурного профілю необхідною інформацією за державні кошти, стабільного фінансування. Поза межами України залишилися Державний центральний інститут фізичної культури і спорту у Москві (тепер Російський державний університет фізичної культури, спорту, молоді і туризму) і Всесоюзний науково-дослідний інститут фізичної культури (тепер Всеросійський науково-дослідний інститут фізичної культури, Москва), які координували інформаційні процеси галузі. Унаслідок цього послабилися взаємозв'язки між ВНЗ, зник обмін інформаційними матеріалами — звичний канал надходження актуальної фахової інформації, безоплатне надходження наукових інформаційних видань (збірок наукових праць, матеріалів і тез конференцій, нормативних актів, постанов, авторефератів дисертацій тощо).

Уже 1992 року Україна і Росія почали створювати власні структури державного управління фізичною культурою і спортом. 1992 року в Росії був створений Комітет Російської Федерації з фізичної культури, основні завдання якого були пов'язані з розробкою та впровадженням державних програм фізичного виховання населення, підготовкою та підвищенням кваліфікації фахівців, здійсненням організаційних, науково-інформаційних, методичних та пропагандистських заходів, пов'язаних з розвитком масової фізичної культури; керуванням розвитком науки та впровадженням наукових досліджень у фізкультурно-спортивну практику. 1993 року в Російській Федерації були прийняті Основи законодавства Російської Федерації «Про фізичну культуру і спорт», які стали фундаментом законотворчої діяльності регіонів Росії і визначили тим самим основні принципи правового регулювання відносин у галузі фізичної культури і спорту.

1994 року Комітет Російської Федерації з фізичної культури був перейменований у Державний комітет з фізичної культури і туризму та спільно з Олімпійським комітетом опікувався підготовкою спортивного резерву у системі ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ, в училищах олімпійського резерву, розвитком туризму в країні, керував підготовкою та використанням фізкультурних кадрів, їх підготовкою у ВНЗ фізкультурного профілю, підтримував та кон-

тролював науково-дослідні інститути федерально-го значення. Наприкінці 90-х років Росія наполегливо продовжувала пошук шляхів удосконалення системи управління фізичною культурою і спортом, підготовки висококваліфікованих спортсменів, науково-методичного та інформаційного забезпечення. Але на заваді стояла відсутність нормативно-матеріальної бази у напрямках практичної роботи, недостатній розвиток у країні професійного спорту, фінансування елітного та масового спорту тощо.

В Україні виникли такі самі проблеми, які були характерні для Російської Федерації. З прийняттям законів України «Про освіту», «Про фізичну культуру і спорт» відбулися істотні зміни у системі вищої фізкультурної освіти, які були спрямовані на підвищення конкурентоспроможності випускників ВНЗ фізкультурного профілю.

Відбулося реформування багатоступеневої системи вищої фізкультурної освіти на базі теоретико-методологічних досліджень, що супроводжувалося прийняттям необхідних нормативно-правових документів [3].

1990 року І Генеральна асамблея НОК прийняла рішення про створення Національного олімпійського комітету України. Але остаточно Міжнародний олімпійський комітет визнав НОК України лише у вересні 1993 року. 1991 року для сприяння розвитку та зміцненню олімпійського руху в Україні (за рекомендацією МОК) була створена Олімпійська академія України. Її діяльність відбувалася під патронатом Київського державного інституту фізичної культури, а при Львівському, Донецькому, Дніпропетровському та Харківському інститутах працювали її філії.

1993 року завдяки копіткій і багатогранній підготовчій роботі Київський державний інститут фізичної культури успішно пройшов атестацію, і його було перетворено в Український державний університет фізичного виховання і спорту (УДУФВіС). Цей навчальний заклад став флагманом української вищої фізкультурної освіти, закладом, який у подальших роках активно впливатиме на усю систему підготовки фахівців, прийматиме рішення щодо розвитку спортивної освіти і науки, розвиватиме систему міжнародного співробітництва. На його базі формується чітка й ефективна система підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів, функціонує аспірантура і докторантура. Університет вводить до переліку спеціальностей, за якими в Україні здійснюється підготовка кадрів, новий самостійний напрям — науковий ступінь кандидата і доктора наук з фізичного виховання і спорту. 1993 року УДУФВіС на базі власної Проблемної науково-дослідної лабораторії створює Державний науково-дослідний інститут фізичної культури і спорту.

Змінюється на краще інформаційне забезпечення галузі: 1994 року при університеті створюють спеціалізоване видавництво «Олімпійська література», яке з перших днів існування визначає пріоритети своєї інформаційної діяльності: друк навчальних підручників, навчальних посібників, наукових матеріалів, довідників з фізичної культури і спорту, що вирізняються високим науково-теоретичним рівнем, високою якістю поліграфії та відповідають світовим стандартам за змістом, повнотою викладеного навчального та наукового матеріалу. Це передбачає забезпечення навчального процесу та наукової діяльності сучасною навчальною і науковою інформацією. Того ж року за сприяння ректора УДУФВіС професора В. М. Платонова засновано два журнали — «Наука в олімпійському спорті» та «Олімпійська арена». Перший з них стає фаховим виданням вищої атестаційної комісії України, розрахованим на науковців, другий отримує статус всеукраїнського і видається у співпраці з Центром олімпійських досліджень та освіти спортивного університету країни.

Зміцнюються міжнародні зв'язки: налагоджується співпраця із Всесвітньою радою зі спортивної науки і фізичного виховання, УДУФВіС стає членом Європейської мережі спеціалізованих вищих навчальних закладів, встановлює тісні контакти з провідними навчальними закладами Франції, Іспанії, Німеччини, Канади, Польщі, Росії, Китаю, Колумбії, Бразилії та інших країн.

1998 року провідний ВНЗ України отримує статус національного. Змінює назву на Національний університет фізичного виховання і спорту України. Розширює перелік спеціальностей, за яким здійснюється підготовка фахівців з вищою фізкультурною освітою. Тепер поряд із традиційними спеціальностями (викладач фізичного виховання, тренер з різних видів спорту) провадиться підготовка сучасних фахівців зі спортивної кінезіології, спортивної фізіології, спортивної психології, менеджменту та маркетингу, а також спортивних лікарів.

Поряд із головним спортивним вищим навчальним закладом країни розвиваються інші ВНЗ — Львівський державний інститут фізичної культури (згодом Львівський державний університет фізичної культури), Харківський державний інститут фізичної культури (згодом Харківська державна академія фізичної культури), Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту та Донецький державний інститут здоров'я, фізичного виховання і спорту, які сприяють розвитку вищої фізкультурної освіти, здійснюють підготовку висококваліфікованих спортсменів, наукове обґрунтування системи

спортивної підготовки, її науково-методичний та інформаційний супровід.

Висновки

Незважаючи на суспільно-політичні, структурно-функціональні зміни, Україна у 90-х роках ХХ століття пододала кризу невизначеності щодо розвитку галузі фізичної культури і спорту, вищої фізкультурної освіти та її інформаційного забезпечення. Вища фізкультурна освіта України адаптувалася до сучасних вимог, врахувала специфіку процесів, що відбувалися тоді у спортивному русі, визначила напрями багатоступеневої підготовки кадрів. Було створено власне спортивне видавництво, засновано власну спортивну періодику, що зрушило з місця ситуацію в інформаційному забезпеченні галузі.

Список літератури

1. Свістельник І. Сучасні проблеми доступу до спортивної інформації / Ірина Свістельник // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. / за ред. С. С. Єрмакова. — Х., 2002. — № 23. — С. 18–22.
2. Свістельник І. Р. Інформаційне забезпечення спортивної освіти: наукові засади / Свістельник І. Р. // Теорія та методика фізичного виховання. — 2003. — № 2. — С. 2–4.
3. Левицький В. В. Нормативно-організаційні основи підготовки науково-педагогічних кадрів за спеціальністю «Фізичне виховання і спорт» / В. В. Левицький // Молода спортивна наука України : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. галузі фіз. культури і спорту. — Л., 1997. — С. 7.

Надійшла до редакції 12.06.2011 р.

Свістельник И. Р. Развитие высшего физкультурного образования и его информационного обеспечения в 90-х годах ХХ века.

В статье рассматривается формирование высшего физкультурного образования как самостоятельной образовательной отрасли и развитие его информационного обеспечения в 90-х г. ХХ в. Определено, что несмотря на общественные преобразования 1991 года, высшее физкультурное образование Украины адаптировалось к современным условиям, учло специфику информационных процессов, которые сложились, определила направления дальнейшего информационного обеспечения.

Ключевые слова: высшее физкультурное образование, информационное обеспечение.

Svistelnyk I. R. Development high sport education and its information insurance in 90-s XX centuries.

In the article, forming of higher athletic education is examined as to independent educational industry and development of his informative providing in 90 years. It is certain that in spite of public transformations of 1991, higher athletic education of Ukraine adapted oneself to the modern terms, took into account the specific of informative processes which was folded, defined directions of the further informative providing.

Key words: physical culture high educational establishments, information maintenance.

Г58

Гогін О.В.

Легка атлетика: Навчальний посібник. — Харків: «ОВС», 2010. — 395 с.
ISBN 966-7858-57-X.

В основу навчального посібника покладено системно-структурний підхід, який в найбільшій мірі дозволяє вирішити їх цільову направленість. Наведені матеріали тісно пов'язані зі змістом інших навчальних дисциплін, які вивчаються на факультеті фізичного виховання.

Для студентів факультетів фізичного виховання педагогічних навчальних закладів.